



Flygtningenævnets baggrundsmateriale

Bilagsnr.:	289
Land:	Irak
Kilde:	Det svenske Utrikesdepartementet
Titel:	"Menneskerettigheder i Irak 2004"
Optaget på baggrundsmaterialet:	22. november 2005

Utrikesdepartementet

Mänskliga rättigheter i Irak 2004

1. Sammanfattning av läget för de mänskliga rättigheterna

Irak ockuperades från maj 2003 t o m 28 juni 2004, då landet återfick sin fulla suveränitet och en interimregering (*Iraqi Interim Government, IIG*) erkändes genom säkerhetsrådsresolution 1546. I resolutionen noteras att den multinationella styrkan befinner sig i Irak på inbjudan av interimregeringen.

Ockupationsmakten (*Coalition Provisional Authority, CPA*) upphävde och modifierade vissa lagar som ansågs stå i strid med mänskliga rättigheter. Internationell rätt medger inte att en ockupationsmakt permanent ändrar lagar på ockuperat territorium, men CPA:s bestämmelser är med vissa förändringar i kraft under interimperioden. I tillägg till detta har IIG antagit vissa lagändringar. Den legala grunden för den övergångsperiod som nu råder i Irak är TAL (*Transitional Administrative Law*), som även benämns som en "interimskonstitution".

Det mycket allvarliga säkerhetsläget i Irak påverkar situationen för de mänskliga rättigheterna negativt.

Det irakiska rättssystemet lider brist på personal, utbildning och utrustning och utsätts för hot och attacker. Svepande arresteringar och övervåld från polis och säkerhetsstyrkor rapporteras. Kritik har framförts mot brister i rättsprocessen. Information gör gällande att förhållandena i häkten och fängelser, inte är tillfredsställande. IIG har återinfört dödsstraffet.

Den multinationella styrkan i Irak (MNF) har kritiserats för att varken inhämta uppgifter eller publicera tillräcklig information rörande civila dödsoffer. Tillräckliga åtgärder anses inte ha vidtagits för att minimera riskerna för att civila kommer till skada. Det är av stor vikt att händelser som involverar MNF noggrant utreds och redovisas, då koalitionsens personal åtnjuter immunitet i Irak. Övergreppen i Abu Ghraib-fängelset har fått sitt rättsliga efterspel inom

det amerikanska militära domstolssystemet. Kritik mot processen har dock framförts av bl.a. Human Rights Watch.

Kvinnans ställning har försämrats av konservativa strömningar under det senaste decenniet. Islamisk extremism och militarism har tilltagit efter den irakiska statsapparatusens sönderfall våren 2003, vilket ytterligare påverkat kvinnors situation negativt. Hedersmord förekommer i hela Irak. Irakiska organisationer bedriver skyddshus (begränsad omfattning) och olika kvinnoforum. Kvinnors representation i det politiska systemet har ökat och genom kvotering garanterats kvinnlig representation i de kommande parlamentsvalen.

Knappt hälften av Iraks befolkning är under 15 år. Det svåra säkerhetsläget har medfört att barn utsätts för våld och kidnappningar och att föräldrar tvekar inför att sända sina barn till skolan. Många av Iraks skolor behöver renoveras. Barnarbete är förbjudet under 14 år, men förekommer för att bidra till familjens försörjning. Antalet gatubarn har ökat uppgifter om barnprostitution och missbruk förekommer.

Spänningar mellan etniska och religiösa grupper har ökat. Minoriteters situation skiljer sig dock åt i olika delar av landet.

Den fysiska och psykiska levnadsstandarden i Irak är fortsatt låg. Omfattande problem kvarstår, bl.a. vad gäller landets hälsovård, tillgången till dricksvatten, sanitetsinstallationer, utbildning, allmän infrastruktur (transport, tele, el), jordbruk och industri. Detta drabbar särskilt barnen. Två decennier av väpnade konflikter följt av sanktioner och under 2003 ytterligare en väpnad konflikt med efterföljande plundring, övrig brottslighet, kidnappningar och terroristaktioner har bidragit till att situationen kontinuerligt försämrats. Situationen i norra Irak är generellt avsevärt bättre. Ett omfattande återuppbyggnadsarbete pågår av IIG och irakiska myndigheter, olika givare (där USA är den ojämförligt största), FN-organ samt enskilda organisationer för att förbättra situationen. Vad gäller själva återuppbyggnaden av Irak har från *Amnesty International* (AI) samt *Human Rights Watch* (HRW) påpekats vikten av att mänskliga rättigheter står i centrum av alla delar av denna aktivitet.

2. Ratifikationsläget beträffande de mest centrala konventionerna för mänskliga rättigheter samt rapportering till FN:s konventionskommittéer

Irak har ratificerat följande centrala konventioner för mänskliga rättigheter.

- Konventionen om politiska och medborgerliga rättigheter (ICCPR),
- Konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter (ICESCR),

- Konventionen om avskaffandet av alla former av rasdiskriminering (CERD),
- Konventionen om avskaffandet av diskriminering av kvinnor (CEDAW) (reservation finns), och
- Konventionen om barns rättigheter (CRC) (reservation finns).

Irak har inte inkommit med periodiska rapporter under någon av konventionerna under de senaste fem åren. De respektive kommittéerna har i sina observationer baserade på tidigare rapporter konstaterat att det på många områden fortfarande saknas information och att det återstår för Irak att implementera konventionerna.

Interimsregeringen, som också antagit en "Order of Safeguarding National Security" (se vidare nedan), har vissa möjligheter att med hänvisning till säkerhetsläget begränsa tillämpningen av vissa bestämmelser i aktuella konventioner. Generellt är dock dessa konventioner i kraft för Irak. Man har att i alla lägen följa ett antal grundläggande mänskliga rättigheter från vilka avsteg eller undantag inte får göras.

Vad gäller staten Iraks konventionsåtaganden rörande de ovan ratificerade konventionerna, kan enkelt uttryckt sägas att dessa kvarstår även efter den tidigare regimens fall. Den översyn av Iraks juridiska system som pågår sägs omfatta även statens konventionsåtaganden. Iraks migrationsminister har uttryckt att Irak har för avsikt att ratificera 1951 års flyktingkonvention.

IIG har upprättat ett centralt ministerium för mänskliga rättigheter. Ministeriet räknar med att mot slutet av året ha ca 650 medarbetare. Man arbetar bl a med att stärka och stödja civila samhället, politiska partier, press & media, barn & familj, miljö, hälsa, internationella organisationer (däribland FN), hantering av klagomål, uppföljning av regering och administration, MR-utbildning (administration inkl polis och säkerhetsstyrkor) samt utreda om krigsfångar, saknade personer, massgravar. Det påpekas från skilda håll att omfattningen av det arbete MR-ministeriet står inför är enorm, och att tillräckliga resurser inte har tilldelats. Vissa källor hävdar vidare att inte alla regeringsmedlemmar anser att MR-frågor skall prioriteras. I norra Irak har de två kurdiska fraktionerna *Patriotic Union of Kurdistan* (PUK) och *Kurdistan Democratic Party* (KDP) sedan tidigare upprättade departement för mänskliga rättigheter.

3. Respekt för rätten till liv, kroppslig integritet och förbud mot tortyr

Respekten för individens rätt till liv och kroppslig integritet var minimal i Irak under Saddam Hussein. Politiska mord och summariska avrättningar var vanligt förekommande. Genom CPA:s order nr 7, som trädde i kraft 10 juni 2003, förbjöds tortyr och annan grym, förnedrande eller inhuman behandling.

Antalet försvunna personer i Irak är mycket högt. Det gäller i stor utsträckning kurder - under Bagdads Anfal-operation i slutet av 80-talet anses 70 000 - 150 000 försvinnanden ha ägt rum men även ett stort antal shia-muslimer försvann alt saknas efter upproret mot regimen i södra Irak efter Gulfkriget 1991. En ytterligare grupp försvunna utgörs av kuwaitier som tillfångatogs under invasionen 1990. MR-ministeriet uppger att man hitintills identifierat 262 massgravar runt om i Irak. Ministeriet bedriver projekt för upprättande av listor från massgravar för att katalogisera offer och söka upprätta en databas över de övergrepp som skett.

Ockupationsmakten upprättade ett *Office of Human Rights and Transitional Justice* samt ett *Human Rights Archive*. Dessa institutioner har efterhand modifierats. Kritik hörs mot att koalitionen inte tilldelade institutionerna de resurser de var i behov av för att kunna bedriva sitt arbete och att de egentligen aldrig opererade i praktiken. Frågor som massgravar, försvunna personer och egendomsfrågor hanteras nu av MR-ministeriet och Justitieministeriet. Förstnämnt ministerium lägger enligt uppgift stor vikt vid dessa frågor.

Genom CPA Memorandum nr 2 som stipulerar regler för skötsel av och förhållandena vid irakiska fängelser och häkten upphävdes alla de lagar som tidigare reglerade denna verksamhet. Genom CPA order nr 10 flyttades ansvaret till Justitieministeriet, ansvaret för häkten faller under Inrikesministeriet. Många fängelser sköts också av MNF. Information gör gällande att det totala antalet fångar i MNF-förvar, inklusive Abu Ghraib fängelset, uppgår till ca 3 000. De övergrepp som skedde av koalitionsstyrkornas personal i Abu Ghraib har utretts i USA samt får sitt rättsliga efterspel inom det amerikanska militära domstolssystemet. Vissa organisationer riktar fortfarande kritik mot USA:s hantering av det som skedde i Abu Ghraib och andra fängelser i Irak. *Human Rights Watch* (HRW) anser att undersökningarna inte går tillräckligt långt och att en mer omfattande undersökningskommission är nödvändig. Vad gäller situationen på fängelserna görs insatser från MR-ministeriet, Inrikesministeriet och MNF för att förbättra dessa. Framsteg har gjorts och på Abu Ghraib finns enligt uppgift numera tillfredsställande sjukvård, bibliotek och närvarande lärare. Uppgifter förekommer emellertid att förhållandena under vilka fångarna hålls på andra ställen fortfarande inte är tillfredsställande, med brister vad gäller utrymme och hygien. Ang barn jfr nedan vid (15).

Vad gäller MNF:s agerande sker detta enligt fastställda *Rules of Engagement*. MNF uppger att dessa hålls hemliga av säkerhetsskäl. Under det irakiska inrikesministeriet opererar, utöver den irakiska polisen, flera olika typer av säkerhetsstyrkor och underrättelseorganisationer vilka till stor del upprättats/ombildats efter suveränitetsöverlämnandet. Organisationer har påpekat svårigheterna att överblicka dessa organisationer, deras mandat och

aktiviteter. Uppgifter om oproportionerligt våld och tortyr förekommer, både i samband med arresteringar och sedermera vid förhör, då främst mot personer som misstänks för grövre brott.

4. Dödsstraff

Dödsstraffet i Irak suspenderades av CPA genom order nr 7, som trädde i kraft 10 juni 2003. IIG återinförde genom Order 3/2004 (8 augusti) dödsstraffet. Order tre hänvisar till Iraks strafflag från 1969 (nr 111), och räknar upp följande brott vilka kan leda till dödsstraff:

- brott mot nationell säkerhet,
- skapande av fara för befolkningen och användande av bakteriella substanser,
- attacker mot olika former av transporter,
- mord,
- kidnappning, och
- narkotikahandel.

På grund av oklarheter i order 3 i förhållande till lag 111 är det fortfarande oklart om ytterligare brott kan medföra dödsstraff. Order 3 tar upp att de dödsstraff som utdömts innan densamma trädde i kraft (såvitt känt ett fall vid den centrala brottmålsdomstolen och tre fall på annat håll i landet), skall omvandlas till livstids fängelse. Som "tvingande skäl" till dödsstraffets återinförande hänvisas till den nuvarande situationen i Irak. Källor hävdar att ett dödsstraff utdömts sedan september 2004. Enligt lag skall alla dödsdomar granskas av kassationsdomstolen. Inget dödsstraff har såvitt känt verkställts.

5. Rättssäkerhet

CPA och justitieministeriet har återaktiverat rättssystemet. Rättegångar har inletts. Systemet har efterhand modifierats. Grövre brott hanteras av en central brottmålsdomstol som kan operera i alla delar av landet, även om enligt uppgift säkerhetsskäl i stor utsträckning begränsar dess säte till Bagdad. En kassationsdomstol hanterar överklaganden. Mindre grova brott hanteras inom det ordinarie domstolssystemet. Civilmål hanteras även de inom det ordinarie irakiska juridiska systemet. Problem för samtliga häktade att få tillgång till juridiskt biträde framhålls som en svårighet.

Rättssystemet är hårt ansatt. Hot och mord mot domare och polis förekommer. Större attacker har utförts mot polisstationer. Ett stort problem uppges vara svårigheter att kommunicera mellan olika delarna av rättssystemet. Ytterligare problem som påverkar rätts säkerheten är även nedgångna och osäkra rättegångslokaler och brist på/föråldrad utrustning.

Det irakiska Domarrådet har återupprättats. Detta skall, oberoende av justitieministeriet, övervaka rättssystemet inkl åklagarväsendet (CPA Order nr 35). Utbildningsnivån hos jurister i Irak varierar mycket och särskilt bland försvarsadvokater kan den juridiska kompetensen vara mycket låg.

En omfattande reformering av Iraks juridiska system, inklusive dess lagbestämmelser och ockupationsmaktens Order har inletts sedan suveränitetsöverlämnandet, under ledning av en speciellt upprättad kommission. Från justitieministeriet framhålls att sharia-lagstiftningen på bl a familjeområdet kommer att ses över. Behovet av reformering betonas av bl a *Amnesty International* (AI) och Human Rights Watch (HRW). De insatser som krävs är givetvis omfattande och uppgifter förekommer att arbetet går långsamt och att resurser för dess genomförande inte tillförts.

Vissa MR-organisationer har följt upp mängden civila dödsoffer under den inledande invasionen och vidare under de relativt omfattande militära operationer som genomförts i landet efter 1 maj 2003. Dessa kritiserar USA för att varken föra eller publicera tillräcklig information rörande denna statistik. Kritik riktas också mot USA och sedermera MNF för att inte i tillräcklig utsträckning utreda händelseförlopp kring civila dödsfall (både sådana som är ett resultat av våld mellan irakier och sådana som involverar koalitionsstrupper). Bl a HRW kritiserar USA:s militär för att inte vidta tillräckliga åtgärder för att minimera riskerna för att civila kommer till skada. Man påpekar även vikten av att händelser som involverar MNF-styrkor utreds noggrant och på ett transparent sätt, då dessa åtnjuter immunitet mot irakisk jurisdiktion. Även AI har riktat kritik mot de amerikanska styrkorna på denna punkt.

Baserat på lokal tradition och religion (sharia) har olika stammar/klaner/samhällen etablerat parallella rättsliga system. Denna tendens har stärkts till följd av IIG:s brist på legitimitet.

En specialdomstol, *Iraq Special Tribunal* (IST), har upprättats av CPA (bekräftas i TAL, art 48) för att ställa medlemmar av den tidigare regimen inför rätta för bl.a.folkmord, brott mot krigets lagar, och brott mot mänskligheten. Tribunalen fått kritik bl a av HRW för att inte leva upp till ett antal internationella rättsprinciper.

TAL stipulerar upprättandet av en nationell kommission för de mänskliga rättigheterna (art 50). Inom kommissionen skall finnas en ombudsmannainstitution vilken skall utreda klagomål. Hur långt detta arbete har framskridit är dock oklart.

6. Personlig frihet

IIG har antagit en säkerhetslag: *Order of Safeguarding National Security* som stipulerar möjligheterna att under begränsad tid inskränka de mänskliga rättigheterna om "*state of emergency*" proklameras. (Per den 1 november hade detta inte proklamerats.) Oberoende av detta menar MR-organisationer att övergrepp sker i form av massarresteringar utan arresteringsorder, i avsikt att visa effektivitet mot det våld som pågår i Irak. Majoriteten av de personer som arresteras släpps snabbt. För några inleds process i irakisk domstol (jfr ovan vid (3) och (5)). För personer som arresteras av MNF misstänkta för t ex terrorism finns en översynsinstans vilken består av sex irakier och tre personer från MNF. Enligt uppgift avgör instansen hurvida personen skall släppas alltså sättas i någon form av husarrest hos familjeöverhuvud etc, fortsatt hållas av MNF eller lämnas över till det irakiska domstolssystemet för åtal. Enligt vissa uppgifter är mellan 100 och 500 frihetsberövade då de betraktas som en säkerhetsrisk. Enligt myndigheterna ska var tredje månad var fall granskas. Källor hävdar att dock att resurserna för att hantera denna verksamhet är otillräckliga, varför översynen i många fall görs mer sällan. AI har kritiserat de irakiska myndigheterna för att hålla personer frihetsberövande utan att inom acceptabel tidsperiod framföra anklagelser, genomföra häktningsförhandlingar (motsv.) och rättegång.

ICRC har enligt egen uppgift inga svårigheter att få tillträde till häktade personer. Organisationen besöksverksamhet har dock minskat till följd av det svåra säkerhetsläget. Senast besöktes Abu Ghraib-fängelset under augusti månad. I norra Irak, KDP resp. PUK kontrollerat område, genomfördes besök vid ett antal häkten under augusti och september. ICRC påpekar att man, i enlighet med gängse tillvägagångssätt för organisationen, framför sina observationer och rekommendationer till relevanta myndigheter.

Enligt tidigare irakisk lagstiftning fanns restriktioner för inrikes och utrikes resande. Kvinnor hade inte rätt att resa utomlands ensamma. CPA:s Order nr 16 suspenderade vissa irakiska lagar på områdena migration, tull och karantän. En rätt för alla oberoende av kön att resa och röra sig fritt slås fast i TAL (art 13). CPA utfärdade det så kallade *Interim Travel Document* (CPA ITD), vilket erkändes av ett fåtal stater. Efter suveränitetsöverlämnandet har Irak börjat utfärda en ny resehandling: pass av den nya serien S. Detta dokument som erkänns som resedokument av ett större antal stater (än CPA ITD) ges med hänsyn till situationen av inrikesministeriet en begränsad giltighet på ett år. Åtskilliga förfälskade irakiska resedokument är i omlopp. Alla varianter från en person med multipla identiteter (inklusive personer som inte är irakiska medborgare), samt korrekta uppgifter i ett äkta passämne men ej korrekt utfärdat och registrerat torde förekomma. Även förfälskningar av den äldre passstypen förekommer

7. Straffrihet

MNF är undantagna från irakisk jurisdiktion och förbehåller sig fortfarande de tidigare koalitionsmyndigheternas rätt att själv utöva jurisdiktion över anklagelser riktade mot styrkorna (CPA Order nr 17 och nr 100 samt FN:s säkerhetsråds resolution 1546). Att MNF:s civila och militära, personal åtnjuter full immunitet är vanligt förekommande när främmande trupp befinner sig på utländskt territorium. Med hänsyn till MNF:s omfattande närvaro och stora inflytande i Irak kan emellertid den långtgående immuniteten ifrågasättas. IIG:s möjlighet att vidtaga åtgärder mot MNF begränsar sig till att säga upp dess mandat.

Entreprenörer kopplade till MNF samt deras underleverantörer är inte föremål för irakisk jurisdiktion i den utsträckning den berör deras kontrakt, samt straffrättsligt vad gäller handlingar som utgör del av deras "officiella aktiviteter". Vissa ytterligare regler gäller andra grupper av entreprenörer, enligt CPA Order nr 17.

Vad gäller s k hedersrelaterade brott och våld mot kvinnor, jfr nedan vid (14).

8. Yttrande- och mediafrihet m m

TAL fastslår att det råder yttrandefrihet i Irak (art 13). Efter Saddam-regimens fall har ett stort antal nya media uppstått i Irak. Genom Order 66 upprättade CPA *Iraqi Media Network* (IMN) (en TV kanal *al-Iraqiya* och ett radionätverk), avsett att fungera som irakisk *public service*. Det är tillåtet att inneha satellitmottagare. Internet-trafiken - censureras inte längre. De flesta observatörer förefaller ense om att irakisk media endast i begränsad omfattning är politiskt oberoende.

Övertygelsen uttryckt av ockupationsmakten att skapa ett klimat där yttrandefriheten vårdas och där information kan utbytas obehindrat och öppet kvarstår genom Order 14. Där uttrycks även avsikten att förhindra missbruk av media i syfte att förespråka våld eller underminera säkerheten. Genom Order 100 slås fast att media som bryter mot Order 14 skall bedömas av Iraks *National Communications and Media Commission* (NCMC). Kommissionen utfärdar licenser och har att följa medias verksamhet men skall inte utgöra en censurinstitution. Uppgifter gör gällande att man från politiskt håll i Irak sökt påverka kommissionens arbete.

I norra Irak har sedan tidigare lagar stiftats som föreskriver yttrande- och pressfrihet. Uppgifter gör gällande att lagarna efterlevs.

Journalisters svåra arbetssituation i Irak har lyfts fram av bl.a. *Reporters sans frontières* som uppger att 12 journalister och två media-assistenter dödades i Irak under 2003. Kidnappningar av journalister har förekommit.

9. De politiska institutionerna

Irak befann sig under ockupation från maj 2003 t o m 28 juni 2004, då landet återfick sin fulla suveränitet och en interimregering (*Iraqi Interim Government, IIG*) erkändes genom Förenta nationernas säkerhetsråds resolution 1546 (2004) som antogs 8 juni. Således åvilar ansvaret för de mänskliga rättigheterna i enlighet med Iraks konventionsåtaganden och internationell sedvanerätt på denna interimregering. Iraks premiärminister har i brev till säkerhetsrådets ordförande den 5 juni (annex till resolutionen) konstaterat att tills dess Irak självt kan garantera säkerheten, behöver landet det internationella samfundets stöd. IIG ber om en ny resolution om den multinationella styrkans (*Multi-National Force, MNF*) mandat för att bidra till att upprätthålla säkerheten i Irak. I ett brev till säkerhetsrådet av samma datum (även detta annex till resolutionen) har USA:s utrikesminister uttryckt sitt lands beredvillighet att fortsatt bidra till Iraks säkerhet. På basis av dessa brev återbekräftar säkerhetsrådet i resolutionen MNF:s mandat.

En administrativ lag – *Law of Administration for the State of Iraq for the Transitional Period* (TAL) – utarbetades under våren och gäller som "interimskonstitution" fram till den 31 december 2005 (jfr vidare nedan). Landets interimregering har utsetts genom en konsultativ process med olika grupper ur det irakiska samhället och under överinseende av USA och FN. Ett Nationellt råd (*Interim National Council, INC*) om 100 personer tillsattes genom en nationell konferens i augusti. De medlemmar av det tidigare av CPA tillsatta Styrande rådet som inte erhöll ministerposter (19 st) fick automatiskt en plats i INC. Tillsättning av interimregeringen och det Nationella rådet har kritiserats för att inte vara tillräckligt inklusiv. Allmänna val till ett övergångsparlament skall hållas senast i slutet av januari 2005. IIG utgör Iraks regering men har enligt TAL att avstå från beslut som "påverkar Iraks öde bortom den begränsade interimperioden". Folkomröstning om en permanent konstitution (utarbetad av nationalförsamlingen) skall hållas senast 15 oktober 2005. Om denna konstitution godkänns skall val till en permanent regering hållas senast 15 december 2005.

Registreringsprocessen av partier till valet inleddes den 1 november, liksom registrering av röstberättigade. Centralt är huruvida ett flertal partier kommer att registrera sig, eller om större grupperingar kommer att presentera en – eller flera – gemensamma listor. Detta torde ha inverkan på om Iraks befolkning upplever det nya systemet som ett pluralistiskt flerpartisystem eller ej. Det mycket svåra säkerhetsläget — påverkar samtidigt givetvis partiets möjlighet att

nå ut till den irakiska befolkningen, som också — är helt ovan vid ett pluralistiskt flerpartisystem.

CPA promulgerade genom dess Administratör bestämmelser i form av Regulations (definierar CPA:s institutioner), Orders (bindande direktiv, kunde ändra/suspendera irakisk lag), Memoranda (utvecklade vid behov de två förstnämnda) och Public Notes (uttryckte Administratörens intentioner). Vissa av dessa bestämmelser tillämpas fortfarande, andra har åsidosatts. I nuläget har Ministerrådet efter Presidentkabinettets (vilket består av presidenten och de två vice-presidenterna) godkännande rätt att utfärda Orders. Dessa har effekt som lag och kvarstår i kraft tills de ändras av framtida irakiska regeringar.

I de norra delarna av landet finns som tidigare i praktiken två fungerande administrationer; en i området kring Erbil styrd av KDP och en i området kring Sulemaniyeh kontrollerad av PUK. Efter en väpnad konflikt mellan de två fraktionerna slöts 1998 ett avtal om eldupphör, där man även beslutade att allmänna val skulle hållas 1999. Detta har inte skett. Lokalval har hållits i resp område vilka bedömts som fria av lokala och utländska valobservatörer. TAL stipulerar att samtidigt som de nationella och regionala valen skall hållas val till *Kurdistan National Assembly*. När detta skrivs har inte fastslagits vilka som skall ha rösträtt i detta val.

10. Rätten till arbete och relaterade frågor

Irak har ratificerat sju av ILO:s åtta centrala konventioner (*Core Labour Standards*, nr 87 om föreningsfrihet har inte tillträtts). Av de totalt 59 ILO-konventioner som är i kraft i förhållande till Irak, skulle landet ha inkommit med rapport i 37 fall de senaste två åren (i ett fall reaktion på kommentar). Detta har inte skett.

Genom CPA:s Order nr 19 och nr 30 har ockupationsmakten suspenderat de bestämmelser på arbetsrättens område som får anses stå i strid med de mänskliga rättigheterna. Detta inkluderar bl a tidigare restriktioner i yttrandefriheten och rätten att strejka och demonstrera. Dessa Order är till största delen fortfarande i kraft men har modifierats något av IIG. Demonstrationer får t ex inte pågå längre än fyra timmar, eller hållas närmare utländska ambassader, MNF-installationer och regeringsbyggnader än 500 m. Rätten att utfärda ytterligare bestämmelser på området tillkommer nu Inrikesministeriet.

Det av regimen tidigare kontrollerade statliga lönesystemet har förändrats genom att ett stort antal bestämmelser har suspenderats. En ny löneskala har fastställts samt riktlinjer för befordran utarbetats. Det skall noteras att dessa bestämmelser i stor utsträckning utgör något helt nytt för den irakiska

administrationen. Arbetslösheten i Irak är fortsatt närmare 30%. Det har dock hävdats från vissa enskilda organisationer att det beror mycket på hur man definierar arbetslöshet. I Irak i nuläget finns stora möjligheter, menar man, för daglönearbete (förvisso på extrem *ad hoc* basis) vilka många irakiska arbetstagare innehar. Som ett resultat av olika åtgärder från CPA, bl a den s k de-Baathification processen och upplösandet av den irakiska armén har många irakiska tjänstemän inklusive militär och polis, blivit arbetslösa.

En facklig landsorganisation har etablerats i Irak; *Iraqi Federation of Trade Unions*.

Kvinnor är diskriminerade i vissa delar av arbetslivet. Det finns inga tecken på att detta har förändrats i nämnvärd utsträckning i och med den tidigare regimens sönderfall (jfr nedan vid (14)). Tillsättandet av kvinnliga representanter i det styrande rådet samt sedermera i IIG och Nationella rådet är dock exempel på en positiv utveckling.

11. Rätten till bästa uppnåeliga hälsa

Någon allomfattande trovärdig statistik vad gäller hälsoläget i Irak är fortfarande mycket svår att få fram. Två decennier av väpnade konflikter följt av sanktioner och under 2003 ytterligare en väpnad konflikt med efterföljande plundringståg, har bidragit till en besvärlig hälsosituation.

Generellt kan konstateras att levnadsstandarden, inklusive hälsoläget, i norra Irak (Erbil, Dohuk och Sulemaniyeh) kontinuerligt förbättrats och nu är bättre än i övriga delar av landet. Samtidigt är norra Irak ett av världens mest minerade områden, vilket gör den lantbrukande befolkningen mycket utsatt.

I de södra och centrala delarna av landet är situationen fortsatt svår. Speciellt gäller detta sårbara grupper såsom barn och ammande mödrar. Hälsoläget för barn är överlag mycket dåligt (jfr nedan vid (15)).

Vatten- och sanitetsinfrastrukturen är i ett mycket förfallet tillstånd vilket i sin tur skapar ohälsa på många platser i landet. De renings- och pumpstationer som finns runt om i Irak har förfallit p g a vanvård och brist på reservdelar. Stora mängder avloppsvatten släpptes t ex rakt ut i floder och vattendrag. Den omfattande plundring som skedde under våren 2003 bidrog ytterligare till att sätta reningsanläggningar ur spel. Landets vårdcentraler är extremt eftersatta, många av dem har också plundrats. Attacker av olika grupper har skett även mot hälsorelaterade installationer såsom pumpstationer och reningsverk.

Omfattande arbete har under året fortgått för att förbättra situationen. Både innan och efter förra årets konflikt har FN-organ (dock i stor utsträckning genom s k "fjärrkontroll" då FN:s närvaro med internationell personal inne i

Irak varit mycket begränsad sedan attacken mot dess högkvarter i augusti 2003), Världsbanken samt enskilda organisationer arbetat för att förbättra läget. Efter konflikten har även koalitionsmyndigheten och sedermera MNF själv aktivt arbetat med detta samt avdelat kontrakt till privata företag med samma mål. Genom den amerikanska ambassaden och även USAID omsätts även stora mängder medel för att förbättra hälsosituationen. Ett antal internationella givare är aktiva inom hälsosektorn i Irak. Det är dock i skrivande stund inte klarlagt hur mycket som avsätts i den irakiska budgeten 2005 för hälsosektorn. Det framhålls emellertid i den nationella utvecklingsplanen för 2005-2007 att akuta behov föreligger inom åtskilliga områden, bl a utrustning och medicin till sjukvården, vaccinationer, samt att förbättra nätet av vårdcentraler och utbilda personal/motverka korruption. Det största hotet mot en förbättrad hälsosituation i Irak dock är det svåra säkerhetsläget. Situationen förvärras av att mängden samarbetspartners i Irak minskar, då många internationella organisationer och enskilda organisationer väljer att lämna Irak. De föreligger m a o problem att omsätta de pengar som finns tillgängliga.

12. Rätten till utbildning

Irak har obligatorisk skolgång från 6 till 12 år. Eftersatt underhåll, otillräcklig medelstillsättning, allmän isolering och de konflikter Irak har varit inblandat i är faktorer som på olika sätt brutit ned utbildningssystemet.

Utbildningsministeriet har konstaterat att knappt 3 000 av Iraks totalt ca 14 000 skolor förstörts eller plundrats i perioden omedelbart efter den väpnade konflikten. 80 % av skolorna var i behov av grundläggande restaureringsarbeten. Både ockupationsmakten, sedermera Utbildningsministeriet, bilaterala givare samt NGO:s har utfört arbeten i Irak under det gångna året. Fortfarande kvarstår stora problem. Utbildningsministeriet publicerade nyligen i samarbete med UNICEF en omfattande rapport om Iraks skolor. Man hävdar där att 2 700 skolor är i fortsatt behov av omfattande restaureringsarbeten. I tillägg till detta saknar 1/3 vatten, nära hälften saknar sanitetsinstallationer och hälften saknar tillfredsställande avloppssystem. På grund av platsbrist arbetar skolorna "i skift". Omfattande nytryck av läroböcker (enligt uppgift nu utan propaganda och information i strid med de mänskliga rättigheterna) sker genom ministeriets försorg, även i samarbete med UNICEF och Världsbanken.

Nämnda faktorer bidrar givetvis till att minska antalet barn som går i skolan. NGO:s uppskattar att ca 1/5 av barn i skolåldern inte går i låg- respektive mellanstadiet. UNICEF menar att närvaron den senaste tiden fallit till omkring 65 % (på grund av den föränderliga allvariga situationen i Irak torde detta variera mycket). Det förekommer också att barn i stället måste bidra till familjeförsörjningen. En ytterligare negativ faktor är det prekära säkerhetsläget i Irak. Många föräldrar är rädda att skicka sina barn till skolan, speciellt gäller detta flickor.

13. Rätten till en tillfredsställande levnadsstandard

Den fysiska och psykiska levnadsstandarden i Irak är låg. 60% uppges vara beroende av regeringens matpaket (matdistributionssystemet från det tidigare olja-mot-mat programmet) för sin överlevnad. Landet ansågs fram till början av 1980-talet hålla en hög internationell klass vad gällde levnadsstandard. Två decennier av krig, sanktioner och den irakiska regimen beslut att inte samarbeta fullt ut med varken FN:s säkerhetsråd eller genom olja-mot-mat programmet har bidragit till att försämr situationen.

Tidigare var Irak ett land med ett relativt modernt hälsovårdssystem, sofistikerade system för vattenförsörjning och vattenrening, god eldistribution och ett väl utbyggt utbildningssystem. Situationen i dag är radikalt annorlunda. Arbetslösheten är stor och lönerna är låga. Utbildningssystemets försämring har lett till kunskapsflykt från landet. Denna *brain-drain* har fortsatt i takt med det under det gångna året försämrade säkerhetsläget. Inte heller återvänder välutbildade irakier som länge befunnit sig i utlandet i den utsträckning den irakiska regeringen önskar. Förutom de konfliktrelaterade problemen har Irak sedan 1990 genomlevt flera svåra perioder av torka.

Den tidigare regimen förtryck, den stillastående ekonomin, arbetslösheten det svåra säkerhetsläget och bristen på framtidsutsikter har skapat en dålig psykosocial miljö.

Efter koalitionen attack mot Saddam Husseins Irak och regimen sönderfall har det irakiska samhället öppnats upp. Människor kan uttrycka sina åsikter och fritt börja ta del i samhället på ett helt annat sätt än vad tidigare varit möjligt. Dock har de säkerhetsproblem som utbröt efter den väpnade konflikten i form av plundring och allmän brottslighet minskat dessa möjligheter. En av Saddam Hussein genomförd allmän amnesti för brottslingar, en önskan hos befolkningen att "ta igen" vad man förlorat, bristande förmåga hos koalitionstrupperna att utföra ordningspolisuppgifter samt en allmän känsla av laglöshet är alla faktorer som sägs ha bidragit till denna utveckling. Efter en kortare period av förbättring har läget vad gäller brottsligheten återigen försämrats, som i nuläget får anses som hög. Detta inkluderar även kidnappningar som drabbar vanliga människor. Vissa grupper kan t ex röva bort en persons barn och anpassa sitt krav på lösensumma efter den personens finansiella förmåga. I många fall rör det sig om relativt små summor.

Under ockupationstiden inleddes militärt motstånd från olika grupper som har fortsatt och eskalerat under 2004. MNF har genomfört flera omfattande militära operationer i landet tillsammans med irakiska styrkor för att få ett slut på motståndet. Motsättningar mellan olika grupperingar i samhället som i vissa fall tagit tag i våldsamma uttryck komplicerar även denna bild.

Samtidigt kvarstår omfattande problem med bl.a. landets hälsovård, tillgången till dricksvatten, sanitetsinstallationer, utbildning, allmän infrastruktur (transport, tele, el), jordbruk och industri. Världsbanken uppskattade 2003 det totala återuppbyggnadsbehovet i Irak inom 14 prioriterade sektorer fram till 2007 till knappt USD 36 miljarder. Koalitionsmyndigheten uppskattade behoven inom ytterligare sektorer, bl.a. säkerhet och olja till knappt USD 20 miljarder. Dessa uppskattningar kvarstår i allt väsentligt.

Korruption och nepotism i Irak får anses som omfattande. Röster höjdes också mot de långtgående åtgärder CPA vidtog för att liberalisera den irakiska marknaden, bl.a. vad gäller utländskt ägande. IIG har fortsatt dessa privatiseringsåtgärder, och har kritiserats för att vilja gå för fort fram med ökande arbetslöshet samt långsiktiga ekonomiska förluster för Irak som följd.

14. Kvinnans ställning

Tidigare hade den irakiska kvinnan i formell mening en relativt stark ställning. Irak har ratificerat internationella instrument på området och har en lagstiftning som bl.a. garanterar kvinnors lika rätt till utbildning, hälsa, arbete och ägande inklusive sex månaders föräldraledighet med full lön samt ytterligare sex månader med halv lön, pensionsålder vid 55 års ålder. Lagar infördes för att möjliggöra för kvinnor att arbeta i försvaret och polisen, jämställa kvinnors rättigheter vid skilsmässor, vad gäller äganderättsliga frågor samt skatter. Under den pan-arabiska socialism det tidigare styrande Baath-partiet stod för, framhövdes kvinnan som en viktig del av samhället. God representation uppnåddes inom t ex lärar- och tjänstemannakårerna.

Under framför allt det senaste decenniet har en återgång till mer traditionella värderingar kunnat skönjas. Samtidigt har kvinnans ställning i samhället försämrats. En icke obetydlig roll spelar också de under de senaste 20 åren tilltagande ekonomiska problem och arbetslöshet. Yrkesverksamma kvinnor har fått arbeten som inte motsvarar deras kvalifikationer och flera har börjat arbeta i hemmet. Sedvanerättsliga regler och tradition har använts för att begränsa kvinnors lika rättigheter, t ex inom äktenskapet, och dessa har kommit att tillämpas i allt högre grad. Graden av läskunnighet har minskat. Islamisk extremism och militarism har tilltagit och kunnat ta sig mer öppna uttryck efter den irakiska statsapparatus sönderfall. Detta har ytterligare påverkat kvinnans ställning i negativ riktning.

Försök gjordes vid årsskiftet 2003/2004 från politiska grupperingar inom det dåvarande Styrande rådet att driva igenom lagar som skulle försämma kvinnans ställning (delar ur sharia-lag). Detta stoppades av CPA. En lag möjliggör straffmyndighet (till böter) för hedersmord (jfr nedan). Våld mot kvinnor i hemmet förekommer. Oro har uttryckts för att arbetslöshet och det svåra

säkerhetsläget skall förvärras detta problem. Någon statistik på omfattningen finns inte tillgänglig..

Det finns inga uppgifter om förekomsten av könsstympning.

FN:s särskilde rapportör om våld mot kvinnor rapporterade 2002 att mer än 4 000 kvinnor i Irak har fallit offer för mord utförda inom familjen, så kallade hedersmord, sedan 1991. I norra Irak har administrationen i såväl det av PUK som det av KDP kontrollerade området dock deklarerat att ett brott som är hedersrelaterat inte skall utgöra grund för straffmyndighet. Det förekommer att kvinnor "söker skydd" genom att låta sig sättas i fängelse. Enskilda organisationer har i norr etablerat skyddshus för kvinnor som riskerar att utsättas för hedersrelaterat våld. I Bagdad återfinns ett fåtal skyddshus etablerade av irakiska enskilda organisationer. CPA eftersträvar för överlämnandet upprättandet av skyddshus, men enligt uppgift drogs för detta avsatta medel tillbaka.

En ökad brottslighet mot kvinnor och flickor (kidnappningar och sexuellt relaterat våld främst i Bagdad) har kontinuerligt rapporterats av olika MR-organisationer. Att utreda brott försvåras av bristande resurser hos polis och sjukhus, uppgifter förekommer även att lokal polis inte alltid tar anmälningar på allvar. Försök har gjorts av NGO:s att påverka polismyndigheten att i större utsträckning låta kvinnliga poliser delta i undersökningsarbetet. Såvitt känt har detta hittills gett begränsat resultat. Den sociala stigmatisering som medför att ha utsatts för en våldtäkt innebär också att många fall inte anmäls. HRW återger även från en intervju med en polis i Bagdad dennes konstaterande att kidnappning av och handel med flickor till Gulf-länderna - som förekom även innan den väpnade konflikten - ökat i omfattning (jfr nedan vid (15)).

Kvinnor var tidigare inte representerade i det politiska systemet i en utsträckning som motsvarade deras andel av befolkningen. Inom IIG är fyra av 26 ministrar kvinnor. Av fem ministrar utan eget departement är en kvinna. På de listor som presenteras inför valen i januari 2005 måste var tredje kandidat vara en kvinna (en bland de tre första, två bland de sex första, etc). I dagsläget uttrycks från vissa håll en oro för att kvinnor inte kan delta fullt ut i återuppbyggnaden av och den politiska utvecklingen i landet.

15. Barnets rättigheter

Knappt hälften av Iraks befolkning är under 15 år. Drygt fyra miljoner är under 5 år. Den tidigare regimen uttalade avsikter om efterlevnad av Konventionen om barnets rättigheter har inte omsatts i praktiken. I vissa fall har i praktiken sedvanerätt företrädare framför lagbestämmelser. Vad gäller exempelvis giftermål förekommer trots lagstadgad ålder på 18 år, äktenskap längre ned i åldrarna. Minimialdern för allmän värnplikt är 18. Den nedre åldersgränsen

för frivillig anmälan till väpnad tjänst är 14 år. Arbete är förbjudet för barn under 14 år, med undantag av arbete i småskaliga familjeföretag. Det förekommer emellertid att barn lämnar skolan eller aldrig börjar för att i stället arbeta.

Uppgifter gör gällande att antalet gatubarn har ökat markant under senare år. Polisen arresterade tidigare regelmässigt gatubarn och satte dem i fängelse. Några institutioner som tog sig an barn i behov av särskilt skydd fanns knappast i Irak, med undantag av vissa projekt i UNICEF:s regi. Denna sorts frågor var i allmänhet ett tabubelagt ämne för de tidigare myndigheterna, men startas nu upp i större utsträckning. Sedan den väpnade konflikten har antalet gatubarn på Bagdads gator ökat. Information förekommer att vissa föräldrar, utöver att barnen i många fall får hjälpa till i sina föräldrars arbete eller söka annat jobb, skickar ut sina barn för att tigga. Många gatubarn fångas upp av den organiserade brottsligheten för att t ex utföra stölder eller slaverilikt arbete. Uppgifter om organiserad barnprostitution förekommer. Irakiska organisationer har startat aktivitetscenter för barn (med böcker, datorer, lärare, etc) i Bagdad. De flesta av dessa har emellertid enligt uppgift fått stänga då de hotats av den organiserade brottsligheten (som utnyttjar barnen till verksamhet beskriven ovan).

Vid de svepande arresteringar som uppges förekomma (jfr ovan vid (6)) kommer även minderåriga med. Domare betraktar inte alltid dessa som just minderåriga. Detta kan innebära (om de saknar ID, eller domaren bestämmer att inte undersöka deras ålder –) att de hålls tillsammans med vuxna. När väl ålder har konstaterats finns separata häkten för minderåriga, men det rör sig om installationer avsedda för vuxna (detsamma gäller för de som arresteras av MNF).

Missbruk bland barn förekommer, att sniffa lim förefaller vanligast men även narkotika finns tillgängligt. Huruvida det har skett en ökning, eller om det är så att denna syn nu helt enkelt är vanligare på Bagdads gator av ovannämnda anledningar, är svårt att bedöma.

Uppgifter förekommer om handel med barn till Gulfländerna och att denna verksamhet skall ha ökat efter att gränskontrollen helt upphörde efter invasionen 2003. I dessa sammanhang förekommer uppgifter om barnprostitution och sexuell exploatering av barn. Tillgången på tillförlitlig information härom är dock begränsad.

Situationen vad gäller barns hälsa har kontinuerligt försämrats, främst under de senaste tio åren. Tillgången till dricksvatten, kvalificerad vård och vaccinationer är begränsad. UNICEF anger spädbarnsdödligheten till 108/1000 födselar 1994-99 (47/1000 1984-89). Dödsfall bland mödrar anges av UNFPA till

310/100 000 födslar för 2002 (117/100 000 under 1989). Man anger att 50-70% av gravida kvinnor i Irak lider av järnbrist eller andra hälsoproblem. Antalet barn som lider av kronisk undernäring har ökat. UNICEF anger att 25% av barnen under 5 år är undernärda, vart åttonde barn dör innan det når 5 års ålder. Undersökningar visar på ett direkt samband mellan den höga spädbarnsdödligheten och vattenrelaterade sjukdomar som till stor del orsakas av försämrade sanitära och hygieniska förhållanden. Barn i flyktingläger och barn som är internflyktingar är utsatta grupper i detta sammanhang. Uppgifter gör gällande att nära 2/3 av dödsfall bland barn orsakas av diarréer och akuta luftvägssjukdomar.

Det prekära säkerhetsläget på många ställen i landet utgör givetvis en stor risk för barns hälsa. En mycket stor riskfaktor är alla de UXO:s (*un-exploded ordnance*) som finns runt om i Irak. UNICEF uppskattar antalet platser som av denna anledning är farliga till 800 bara i Bagdad.

16. Olika befolkningsgruppers situation (etniska, religiösa minoriteter, urbefolkningar m fl)

TAL konstaterar att Islam är Iraks officiella statsreligion (art 7). Lagen föreskriver vidare religionsfrihet och förbud mot diskriminering på grund av religion (se bl a art 4, 12 och 13). Irak idag visar upp många motsättningar mellan olika religiösa grupperingar (jfr vidare nedan). Samtidigt återfinns fortfarande sekulariserade tendenser i samhället, samt en tolerant inställning till andra religioner.

Av Iraks befolkning är 95% muslimer. Omkring 60% är shia-muslimer. Dock dominerade under Saddam Hussein sunni-muslimerna det politiska och ekonomiska livet. FN:s särskilde rapportör har lyft fram förföljelse och trakasserier av shia-muslimer i form av bl a fängslanden, störanden av religiösa ceremonier samt periodvisa begränsningar för tillträde till de heliga platserna i Najaf och Karbala. Militära "rensningsoperationer" mot shiamuslimska samhällen i söder har genomförts.

FN:s särskilde rapportör har vidare framhållit att den tidigare regeringen på olika sätt utsatte kristna assyrier och kaldéer för förtryck och diskriminering. Det rör sig om tvångsförflyttningar (jfr nedan), begränsningar i politiska rättigheter och inom utbildningsväsendet. En annan grupp som hävdar att de utsatts för diskriminerande behandling är turkmenerna. Gruppen jezidis definierades i Iraks konstitution som araber. Många ur denna grupp definierar sig själva som etniska kurder, skilda från muslimska kurder.

Under många år drev den tidigare regimen en arabiseringskampanj i den del av de norra guvernoraten som kontrollerades av centralregeringen. Det rörde sig

huvudsakligen om Mosul- och Kirkuk-regionerna. Man tvingade olika grupper, och då främst kurder, turkmener och assyrier, att antingen "ändra etnicitet" eller flytta från sin egendom, t ex norrut till de delar som kontrolleras av de kurdiska fraktionerna KDP och PUK där läger för internflyktingar upprättats. I lägren har människor levt under långa perioder med brister i vatten och sanitet samt med stora försörjningssvårigheter. Vissa IDP:s har begett sig tillbaka till sin forna egendom, ibland med motsättningar som följd - även om i de flesta fall de som tidigare bodde i husen redan gett sig av (jfr nedan vid (18)). Uppgifter förekommer att andra mindre etniska grupper som utsattes under arabiseringskampanjen, såsom assyrier, inte i samma utsträckning har möjlighet att återfå sin tidigare egendom. För att hantera egendomsfrågor upprättade CPA en mekanism som sedermera utvecklades till *Iraqi Property Claims Commission*. Kommissionen har bekräftats genom TAL (art 49). Frågorna den har att hantera är omfattande och man har enligt uppgift än så länge inte kommit så långt som skulle vara önskvärt.

Under det gångna året har vid olika tillfällen attacker riktats mot butiker som säljer alkohol. Butikerna drivs företrädesvis av kristna. Attacker mot kyrkor, i några fall omfattande simultana dito mot flera kyrkor, har förekommit. Rapporter gör gällande att i de delar av landet där islamistisk extremism och militarism tilltagit, har situationen för kristna försvårats. Andra uppgifter gör gällande att läget är än värre där dessa faktorer kombineras med kvarvarande (underjordiska) organiserade Saddam-trogna strukturer från Baath-partiet. Detta är enligt uppgift fallet t ex i Mosul där under året upprepade attacker skett, mot MNF och mot minoritetsgrupper. Rapporter finns om trakasserier mot kristna och kurder, liksom aktioner riktade mot alla invånare såsom tvång för kvinnor att bära slöja. Ett antal personer, främst kristna, har enligt uppgift under året lämnat Mosul.

Vissa källor menar att situationen även för andra minoriteter, däribland kurder, i Bagdad försämrats. Sedan tidigare framhålls från enskilda organisationer de svårigheter palestinier (vilka tidigare av politiska skäl favoriserades av Saddam Hussein) har i Bagdad (jfr nedan vid (18)). Romer framhålls som en utsatt grupp.

17. Diskriminering på grund av sexuell läggning

Homosexuellas situation i det irakiska samhället idag är okänd. Det torde dock stå klart att det i det irakiska samhället traditionellt sett finns en negativ syn på homosexualitet och få av dem som är homosexuella deklarerar öppet sin läggning.

18. Flyktingars rättigheter

De senaste årens krig och förtryck i Irak har genererat ca 1,5 miljoner flyktingar inklusive internflyktingar.

Flyktingar

Iranska flyktingar som många har varit i Irak sedan 1980-talet finns i landets östra delar (al-Aligharabi, al-Dujaila och Kumeit lägren). De har sedan regimen fall av lokalbefolkningen utsatts för trakasserier inklusive hot och blivit av med jordbruksmark och boskap. Vissa har tvingats flytta längre österut/norrut, andra har sökt ta sig tillbaka till Iran. Omkring 6 000 personer beräknas vara kvar i lägren (osäkra uppgifter). Ett tusental har återvänt på basis av ett återvändandeprogram överenskommet mellan UNHCR och Iran 2002.

Iranska kurdiska flyktingar finns väster om Bagdad (al-Tash lägret). Uppgifter från den italienska enskilda organisationen Intersos gör gällande att ca 4 200 personer finns i al-Tash för närvarande. Mat distribueras genom regeringens matdistributionssystem (tidigare genom FN:s olja-mot-mat). Drygt 1 000 personer från al-Tash befinner sig i ingenmansland mellan Irak och Jordanien, varav knappt 400 accepterats som kvotflyktingar av Sverige. Vidare har knappt 2 000 begett sig från al-Tash norrut mot gränsen mot Iran. UNHCR har i samarbete med NGO:s, bl a den svenska organisationen Qandil, börjat bygga hus och vidtagit åtgärder för att förbättra tillgången till vatten, elektricitet, utbildning och hälsovård. Flyktingarna har uttryckt oro för sin säkerhet, då de hävdar att de är illa omtyckta av befolkningen i de närliggande städerna Ramadi och Fallujah.

Palestinska flyktingar har i många fall funnits i Irak sedan 1948. Den tidigare regimen försåg många av dessa familjer med gratis bostad och de kan i många fall nu inte längre betala sin hyra. Många har blivit vräkta och bor på gatan i Bagdad, i bästa fall i tält. Det rapporteras att viss fientlighet inklusive trakasserier riktats mot dessa personer från irakier. UNHCR följer upp deras situation då de befinner sig utanför UNRWA:s verksamhetsområde. I mitten av september 2003 hade 4 000 familjer registrerats, varav 400 hade blivit vräkta. UNHCR:s program med det irakiska migrationsministeriet omfattar bidrag till hyror samt kapacitetsuppbyggnad för ministeriet.

Kurdiska flyktingar från Turkiet, ca 9 000 personer, återfinns (i det som tidigare var Bagdad-kontrollerat område) i norra Irak; Makhmour-lägret. UNHCR bedriver genom NGO:s, bl a den svenska organisationen Qandil, verksamhet i lägret.

I efterdyningarna av attackerna mot FN i Irak och de personalneddragningar dessa inneburit, driver UNHCR en stor del av sin verksamhet i Irak via enskilda organisationer. Generellt kan sägas att detta också medför svårigheter i

uppfyllandet av organisationens skyddsmandat, då det är svårt att följa upp alla de rörelser som pågår med små flyktinggrupper spridda över landet.

Internflyktingar

International Organisation for Migration (IOM) beräknar att det i centrala och södra Irak finns drygt 250 000 IDP:s (Internally Displaced Persons).

IOM konstaterade under 2003 ca 100 000 nyanlända IDP:s i guvernement söder och väster om Mosul, Erbil, Sulemaniyeh och Kirkuk. Det rör sig om araber som (i vissa fall tvingats) flytta norrut under arabiseringskampanjen (jfr ovan vid (13)) och som i samband med regimens fall gett sig av. IDP:s från de forna träskmarkerna i söder (som man nu söker återställa genom miljöministeriets försorg) framför större behov av grundläggande servicefunktioner snarare än akut humanitär hjälp. Det totala antalet internflyktingar i norra Irak beräknas till 800 000. Av samtliga IDP:s i Irak, som UNHCR nu uppskattar till knappt 1 400 000 människor, beräknar man att ca 150 000 får anses som särskilt sårbara. Av de kurdiska IDP:s som levt inom av KDP respektive av PUK kontrollerat område (jfr ovan vid (13)) om arabiseringskampanjer och egendomsfrågor), uppskattar FN att åtminstone 30 000 återvände söderut under 2003. Det är dock oklart om det skett ytterligare rörelser tillbaka norrut med hänsyn till t ex brister i administrationen (arbete, skola, sociala funktioner) och det komplicerade säkerhetsläget i Kirkuk och Mosul.

19. Funktionshindrades situation

Kriget mellan Iran och Irak, Gulfkriget och militära kampanjer inne i landet har sammantaget medfört ett stort antal invalidiserade, inte minst på grund av minor. Någon information om vilken politik som bedrevs av den förra irakiska regimen gällande funktionshindrade finns ej tillgänglig.

FN och olika enskilda organisationer har olika projekt för funktionshindrade. UNOPS (United Nations Office for Project Services) har t ex satt upp center för handikappade. På grund av det säkerhetsläget är det svårt att följa upp och utveckla dessa projekt. Ingen internationell personal finns på plats ute i landet. Internationella Röda korskommittén bedriver sedan 1994 olika rehabiliteringsprojekt. I Erbil i norra Irak driver man ett ortopediskt center. I de centrala och södra delarna stöds fem sådana center med utrustning. I Mosul stöds ett center vilket drivs av irakiska Röda halvmånen. I förhållande till behoven får emellertid dessa insatser anses otillräckliga.

20. Oberoende organisationer för mänskliga rättigheter

Ett stort antal organisationer som i en eller annan form arbetar med de mänskliga rättigheterna har sedan Saddam Husseins fall etablerat sig i Irak.

Det upprättade Ministeriet för mänskliga rättigheter har bl a som sin uppgift att underlätta för NGO:s. De flesta av Iraks ministerier samarbetar i någon form med både nationella och internationella enskilda organisationer vilkas aktiviteter kan sägas försöka påverka den irakiska MR-situationen i positiv riktning. Flera av de nationella enskilda organisationerna får dock bedömas inte ha inte någon klar bild av vad de vill göra och/eller hur de bör organisera sig. I vissa fall beror detta på okunskap (i Irak finns ingen tradition av enskilda organisationer), i andra på att fokus ligger mer på pengar från givare än aktivitet – ibland rör det sig om en blandning av dessa skäl.

Internationella enskilda organisationer inom MR-området är numera också verksamma i Irak med mer eller mindre permanent närvaro. *Human Rights Watch* finns i nuläget på plats med personal, dock inte *Amnesty International*. Så gott som alla organisationer har på olika sätt förändrat sin närvaro i Irak. Vissa finns dock kvar men med mer eller mindre omfattande neddragningar av internationell personal. Många "pendlar" mellan Irak och främst Jordaniens huvudstad Amman (men även Kuwait) för att på så sätt reducera risker. Under det senaste året, med ökat antal attacker mot NGO:s inklusive kidnappningar av i Irak väl etablerad (och ibland integrerad) personal, har de flesta permanentat sin internationella personals närvaro i Amman och bedriver projekt på distans i den utsträckning det är möjligt.

21. Fältverksamhet eller rådgivning på området mänskliga rättigheter

I Irak är ett stort antal organisationer verksamma inom olika områden, med direkt eller indirekt koppling till de mänskliga rättigheterna.

FN:s verksamhet sköts numera med hänsyn till säkerhetsläget från Jordaniens huvudstad Amman, från Kuwait samt från Larnaca på Cypern. Vissa FN-organ har sin Irak-verksamhet förlagd till respektive huvudkontor, t ex WFP (World Food Programme) som opererar från Rom. FN:s projekt sköts i Irak av lokalanställd personal och genom avtal med irakiska och internationella enskilda organisationer. Ett mindre antal internationell FN-personal finns vid varje givet tillfälle (främst) i Bagdad för att samordna verksamheten. Representation från de olika FN-organen roterar. Åtskilliga möten hålls även i Amman mellan FN och dess samarbetspartners. Världsbanken har sitt Irak-kontor i Amman. Internationella rödakors- och halvmånefederationerna är inte närvarande med internationell personal.

Sverige ger humanitärt bistånd till Irak. Detta inbegriper i nuläget inga direkt MR-relaterade projekt, men dock till projekt vilka påverkar MR-situationen. Samarbetspartners är bl a Qandil, UNICEF, ICRC och CARE. Viss rambiståndsaktivitet bedrivs i norra Irak genom Diakonia, där man arbetar bl a med kvinnans ställning och barns rättigheter. Olika svenska organisationer är på olika sätt involverade i stöd till Irak, t ex Individuell människohjälp (IM)

som stödjer ett center för funktionshindrade barn. Vid en givarkonferens i Madrid i oktober 2003 gjorde Sverige en utfästelse om att bidra med 250 miljoner kronor 2004-2005, utöver för 2003 redan beslutade 95 miljoner kronor. Regeringen antog under våren en landstrategi för Irak vilken Sida nu arbetar efter. Redan beslutade medel är USD 10 miljoner till FN/Världsbanken-fonden IRFFI (*International Trust Fund Facility for Iraq*). Halva detta belopp är öronmärkt för stöd till god samhällstyrning, civila samhället samt stöd till processen inför de kommande valen.